

TÜRKİYE EKONOMİSİ (KISA ÖZET)

ÜNİTE 5 (SANAYİ SEKTÖRÜ)

- * Dar anlamda sanayi, üretim faktörlerinden emek ve sermayeyi kullanarak hammadde ve yarı mamul maddeleri işleyerek mamul madde haline getiren tüm üretim faaliyetlerini kapsamaktadır (imalatçılık).
- * Geniş anlamda tanımlamak gerekirse sanayi, turizm sanayisinde olduğu gibi müteşebbisin kurduğu, mal ve hizmet üreten ve gelir getiren faktörlerin bileşimidir.
- * Genellikle **gelişmiş ülke** ile **sanayileşmiş ülke** kavramları eş anlamlı olarak düşünülür.
- * 15-18'inci yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri idi. Lonca örgütlenmesiyle çinicilik, dokumacılık, gemi yapımı alanlarında oldukça ileri bir durumdaydı.
- * 18. Yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Sanayi Devrimi karşısında Osmanlı'nın kayıtsız kalması, imparatorluğun sanayi konusunda gelişme gösterememesine neden olmuştur.
- * İttihat ve Terakki çevreleri, sanayileşmenin gerekli olduğu görüşünü ilk savunanlardandır. 1913 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu çıkarmışlardır.
- * 1923 yılında yapılan İktisat Kongresi'nde sanayicilerin istediği gümrük korumalarının geç uygulanmasının sebebi; Lozan Anlaşması'na göre, Türkiye'nin 5 yıl boyunca gümrük vergilerini yükseltme şansının bulunmamasıdır.
- * İktisat Kongresin'de çiftçiler tütün tekelinin kaldırılmasını istediği halde, devlet tam aksine tekelleri artırmıştır.
- * 1925 yılında Aşar Vergisi'nin kaldırılması devletin gelir kaybına yol açmıştır. Çünkü devlet gelirinin %25'i Aşar Vergisi'nden sağlanmaktadır.
- * 1927 sanayi sayımına göre tarım ve hizmet sektörlerinin toplamı ekonominin %65'idir.
- * Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayi sektörünün en büyük problemleri; gerekli **sermaye, girişimci, nitelikli işgücü, dış rekabet gücü sorunları** ve **altyapı eksikliği**dir.
- * Cumhuriyetin ilk 10 yılında özel girişime dayanan **liberal politikalar** izlenmiş, özel sektör korunarak teşvik edilmiştir.
- * 1930 yılı sonrasında Türkiye'de uygulanan **devletçi politikaları**, Sovyetler'in uyguladığı politikalardan farklı kılan özelliği **pragmatik** olmasıdır. Oysa Sovyetler'in devletçi politikaları **doktriner** ve **kolektivist**dir.
- * Devletçilik yıllarında özel kesin yine korunmaktadır. Devlet sadece belli bir alanda mal ve hizmet üretmiştir ve hiç bir zaman devletçilik anlayışı müdahaciliğe dönüşmemiştir.
- * 1934-1938 yılları arasında Birin Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) uygulanmıştır. Plan daha çok gerçekleştirilecek sanayi politikalarının listesi şeklindedir. Projeler arasında bağlantı ve uyum yoktur, iç tutarlılık sağlanmamıştır. Plan, ithal edilen tüketim mallarını ülkede üretme çabasını yansıtmaktadır.
- * BBYSP (1934-1938) döneminde 20 kadar fabrika, Sümerbank ve Etibank kurulmuştur.
- * İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP), II. Dünya Savaşı yıllarına denk geldiği için plan yerini İktisadi Savunma Planı'na bırakmıştır ve uygulanamamıştır. İBYSP'de **ara ve yatırım mallarına** da ağırlık verilmiş; **hammaddelerin işlenerek satılması** amaçlanmıştır; **elektrik, liman** gibi konularda gelişmeler hedeflenmiştir.
- * Savaş yıllarında arzın daralması ve talebin yükselmesi nedeniyle bir **kıtlık** yaşanmıştır. Bu durum karşısında fırsatçılar, **stokçuluk** ve **spekülasyona** başvurarak **aşırı kazanç** elde etmişlerdir. Bu aşırı kazancı sağlayanlardan bir defaya mahsus vergi alınması için 1942 yılında **Varlık Vergisi** çıkarılmıştır.
- * 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile **yeniden liberal politikalar** uygulanmaya başlanmıştır. 1953 yılında sanayi sektörü %19,2 ile rekor bir büyüme sağlamıştır.
- * 1950-1958 yılları arasında toplam yatırımların %21'i sanayi sektörüne ayrılmıştır.
- * 1960 askeri darbesinden sonra ekonomi **planlı döneme** girmiştir. 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve teşkilatın hazırladığı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP) 1963 yılında yürürlüğe konulmuştur.
- * Bütün planlarda sanayileşmeye öncelik verilmiştir. Fakat sanayileşme hedeflerinin ağırlığı değişebilmektedir. Örneğin; BBYKP sosyal içeriklidir. Bu ilk plan kırsal kesimin kalkınmasına ağırlık vermektedir. Ancak ikinci planda sanayileşmeye daha fazla ağırlık verilmiştir.
- * Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (UBYKP)'nda dayanıklı tüketim mallarına ağırlık verilmiştir.
- * Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP)'nda sınai mal ihracatına önem verilmiştir fakat bu plan sanayileşmede strateji değişikliğine yol açmamıştır.
- * Planlı kalkınma döneminde **en fazla büyüme** birinci planla sağlanmıştır (%10,9).

- * Planlı dönemde ortaya çıkan ekonomik yapının özellikleri; ölçek ekonomisinden faydalanamama, küçük ölçekli faaliyet, düşük kapasite, düşük rekabet, tekelleşme, yüksek maliyet, düşük verimlilik ve düşük etkinlik olarak sıralanabilir. (1980 kararlarından sonra bu olumsuzlukların hepsinin giderek azaldığı düşünülüyor.)
- * 24 Ocak 1980 Kararları ile ithal ikamesi yerine **ihracata dayalı büyüme** modeli benimsenmiştir. Bu değişiklikle birlikte; kapasite kullanımı arttı, ölçekler genişledi, yeni yatırımlar ortaya çıktı, maliyetler düştü, ambalajlar iyileşti, teknoloji gelişti...
- * 1963'ten bu yana 9 adet kalkınma planı uygulanmıştır. 2007-2013 yıllarını kapsayan 9. planın yıllık ortalama %7 büyüme sağlaması hedeflenmiştir.
- * Türkiye'de sanayi sektörü; imalat, maden ve enerji olmak üzere üç alt sektöre ayrılır. Bunlar arasında Türkiye için en önemli sektör olan imalatın ise alt sektörleri; tüketim malı, ara mal/hammadde ve yatırım malları olmak üzere üçe ayrılır.
- * Türkiye 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girmiştir ve GB kapsamındaki mallarda serbest dolaşım başlamıştır. Fakat Türkiye, hassas sektör olarak kabul ettiği; kağıt, deri, seramik, tarım alet ve makinaları ile otomotiv sektörlerinde gümrük vergilerini 2001 yılında düşürmüştür.
- * Sanayinin katma değer içindeki payı 1998 yılında %23,9 iken; 2011 yılında %16,3 olmuştur.
- * İmalat sanayi; kredi maliyetinin yüksekliği, haksız rekabet, bürokrasi, girdi fiyatlarının yüksekliği, teknolojiye adapte olamama, nitelikli işgücünün eksikliği, düşük katma değer, üretim yapısının modernize edilememesi gibi sorunlar yaşamaktadır.
- * Japonya ve İtalya'dan sonra en pahalı sanayi elektriğini Türkiye kullanmaktadır.
- * Türkiye'de sanayi sektörünün sorunları; sanayinin yerleşimi (%50 Marmara, %20 Ege), AR-GE harcamalarının payının düşük olması, patent uygulamalarında gelişmiş ülkelerin çok gerisinde olmak gibi sıralanabilir. Ayrıca en önemli sorunlardan bir tanesi, düşük katma değer sağlanan alanlarda yoğunlaşan üretim yapısıdır. Son yıllarda Çin, Hindistan gibi ülkeler, Türkiye'nin tekstil sektörünün gerilemesine sebep oldular.
- * 2011-2014 yıllarını kapsayan sanayi stratejisine göre iki temel hedef vardır. Bunlar; Türk sanayisinin **rekabet gücünü** ve **verimliliğini** artırmaktır.

ÜNİTE 6 (HİZMETLER SEKTÖRÜ)

- * Ekonomik faaliyetler sırasıyla; birincil sektör tarım, ikincil sektör sanayi ve üçüncül sektör hizmetler olarak sınıflandırılır.
- * Birleşmiş Milletler, hizmetler sektörünü; hükümet hizmetleri, genel kamu hizmetleri, teşebbüs/özel kuruluş hizmetleri, dinlenme/eğlence hizmetleri ve kişisel hizmetler olarak sınıflandırmaktadır.
- * Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne göre hizmetler 12'ye ayrılır. Bunlar; ticari hizmetler, iletişim hizmetleri, inşaat/mühendislik hizmetleri, dağıtım hizmetleri, eğitim hizmetleri, çevre hizmetleri, mali hizmetler, sağlık hizmetleri, turizm hizmetleri, eğlence/kültür/spor hizmetleri, ulaşım hizmetleri ve diğer hizmetlerdir.
- * Hizmetler sektörünün payı 1973 yılında %44,9 iken, 2011 yılında %72,5'e yükselmiştir. Sanayi %19,2, tarım %8,3 olarak gerçekleşmiştir.
- * Hizmetler sektörü içinde en hızlı gelişen alt sektör **ticarettir**.
- * Ticaret sektörü diğer sektörlerle yoğun ilişki içinde olduğu için, hem o sektörleri etkilemekte; hem de yoğun olarak etkilenmektedir.
- * **Toptan ve perakende ticaret** bütün ulusal gelir kalemleri açısından **en yüksek katkı** sağlayan alt sektördür.
- * En fazla toptan ticaret sırasıyla; gıda, dokuma/giyim/mobilya ve kereste/yapı malzemeleri alanlarında gerçekleşmektedir.
- * Ulaştırma alt sektörü; karayolu, demiryolu, havayolu ve boru hattı olmak üzere 4'e ayrılır.
- * Yurtiçi yük taşımacılığının %90'ı karayolu, %3'ü demiryolu ve %6,3'ü ise denizyolu ile yapılmaktadır.
- * Karayolları, devlet, il ve köy yolları olmak üzere 3'e ayrılır.
- * Osmanlı ilk defa İzmir-Aydın arasında demiryolu hattı (130km) kurulmuştur. Osmanlı'dan Türkiye'ye 4136 km demiryolu kalmıştır.
- * Demiryolları inşaatı önceleri Bayındırlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda iken, daha sonra TCDD'ye verilmiştir.
- * Günümüzde ülkeler arasındaki ticaretin %80'ini oluşturan mallar denizyolu ile taşınmaktadır. Fakat Türkiye'de ölçek ekonomisi yakalanamadığı için, ülkenin yarımada olmasına rağmen denizyolu etkili kullanılamamaktadır.
- * Kabotaj: Bir ülkenin kendi karasuları içinde kalan deniz çevresini kullanma hakkıdır.
- * Özellikle pahalı, yükleme-boşaltma sırasında zarar görme olasılığı yüksek ve soğutma tertibatıyla taşınması gereken mallar için denizyolu tercih edilmektedir.
- * Elleçleme; gümrük gözetimindeki eşyanın niteliklerini değiştirmeden istifleme, yerinin değiştirilmesi, havalandırılması gibi işlemlerdir. Türkiye'deki liman başına elleçlenen yük miktarı düşüktür.

- * 20 Mayıs 1933 yılında Havayolları Devlet İşletmesi kurulmuş, 1938'de Devlet Hava Yolları'na dönüştürülmüştür. 1955 yılında THY kurulmuştur.
- * Türkiye'de son yıllarda havayolu ile yolcu ve yük taşımacılığında ortaya çıkan artış, sektörün istihdama olan katkısını da giderek artırmaktadır.
- * Türkiye doğalgaz ve petrolün taşınması konusunda en kısa yol özelliği sağladığı için bu alanda sıkça projelere dahil olmaktadır. Türkiye'den geçen başlıca boru hatları; Türkiye-Irak Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı, Karadeniz petrollerini Akdeniz'e taşıyan Tran Anadolu Boru Hattı, Rus doğalgazını Türkiye'ye ulaştırmak için kurulan Mavi Akım Boru Hattı... Kazak ve Kafkas doğal gazını Avrupa'ya taşıyacak olan Nabucco ise proje aşamasındadır.
- * Doğalgazın iletimi, dağıtımı ve satışında BOTAŞ yetkilidir.
- * Haberleşme alanında 1980'lerden itibaren bir çok gelişmekte olan ülke özelleştirmeye başvurmuştur. Türkiye'de ise PTT'nin T'sinin özelleştirilmesi konusunda çabalar gösterilmiştir. 1995 yılında Türk Telekom A.Ş.'nin %49'unun devri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 2005 yılında Telekom'a ait hisselerin %55'i satılmıştır.
- * 2000 yılında Telekomünikasyon Kurumu adında düzenleyici bir kurum oluşturulmuştur. Kuruluş, sektörde adil ve serbest rekabete dayalı bir piyasa oluşturmayı, tüketiciciyi korumayı, frekans ve numara dağıtımını planlamayı sağlamakla görevlendirilmiştir.
- * İnşaat sektörü, emek yoğun, dışa bağımlılığı düşük, fazla nitelikli eleman gerektirmeyen bir sektördür.
- * İnşaat sektörü içinde **konut** en önemli yere sahiptir. 1980 yılında hızlı bir büyüme sürecine giren inşaat sektörü 1988'te artan faizler nedeniyle yavaşlamıştır. Konut sektörü kent-köy ayrımının giderilmesinde ve gecekondu sorununun giderilmesinde önem arz eder.
- * Turist, sürekli ikamet ettiği ülke dışındaki başka bir ülkeyi 24 saatlik bir süre için ziyaret eden kişidir.
- * 1934 yılında turizm konusunda ilk devlet örgütlenmesi, İktisat Vekaleti Teşkilatı ve Vazifeleri Kanunu ile yapılmıştır.
- * Yabancıların giriş-çıkışları ile ilgili ilk resmi kayıtlar 1938 yılında EGM tarafından tutulmuştur.
- * Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkeler sırasıyla; Almanya, Rusya ve İngiltere'dir.
- * Türkiye'nin turizm gelirleri son yıllarda artış göstermektedir. Hedef olarak üst gelir gruplarını ülkeye tatil için çekmeye çalışan Türkiye; aynı zamanda kongre turizmi, kruvaziyer, sağlık turizmi gibi alanları da hedeflemektedir.

ÜNİTE 7 (TÜRKİYE'DE FİNANSAL YAPI, KRİZLER ve EKONOMİK İSTİKRAR KARARLARI)

- * Merkez bankaları; para politikasını kontrol eden ve ekonomide likiditenin son kaynağı (gerektiğinde bankalara kredi sağlayarak onların parasal problemlerini giderme işlevi, diğer bir ifadeyle nihai ödünç mevki) olan kuruluşlardır.
- * Osmanlı Bankası 1863 yılı itibarıyla, imparatorluğun merkez bankası olarak faaliyet göstermiştir.
- * 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kurulmuştur ve banka 1932 yılında faaliyete başlamıştır.
- * TCMB'nin temel görevleri; Açık piyasa işlemleri yapmak (tahvil alıp satarak piyasadaki para miktarını etkilemek), TL'nin iç ve dış değerini korumak, bankaların zorunlu karşılık ve disponibilite oranını belirlemek, bankalara gerektiğinde reeskont kredisi vermek, altın ve döviz rezervlerini yönetmek, TL'nin tedavülünü düzenlemek, finansal piyasalarda istikrar sağlamak için para ve döviz politikası uygulamak, mali piyasaları izlemek, mevduat ve katılma hesaplarının vadelerini düzenlemek.
- * TCMB'nin yetkileri; banknot basmak, enflasyon hedeflemesi yapmak, fiyat istikrarı sağlamak, gerektiğinde TMSF'ye avans vermek, bankalara kredi vermek, mali piyasaların gözetilmesi konusunda bankaların denetlenmesini veya bilgilerinin gözden geçirilmesini sağlamak.
- * 2001 yılı ve sonrasında TCMB'nin izlediği politikalarından bazı örnekler: 2001 krizi sonrasında TCMB'nin temel görevi **fiyat istikrarı** sağlamak olmuştur. Bunun için faiz oranlarını yüksek tutarak iç talebi kontrol etmiştir.

2008 sonrası faizleri kademeli olarak düşürmüştür (büyüme ve istihdam hedefleri).

2011 yılında faiz oranları yerine karşılık oranlarını yükseltmiştir (finansal istikrar hedefi).

2012 itibarıyla fiyat istikrarı hedefine geri dönmüştür.

- * Banka türleri;

Ticari Bankaları (Mevduat Bankası): Fon fazlası olan kişilerden toplamış olduğu mevduatları, kredi veya menkul kıymet gibi yöntemlerle fon ihtiyacı olanlara aktarır. Bu aktarım nedeniyle sadece bilgisayar ortamında kayıtlı olan; fiziki olarak var olmayan para (kaydı para) yaratmış olur.

Katılım Bankaları (Mevduat Bankası): Faizsiz bankacılık faaliyetinde bulunurlar. Kar payına dayalı bir bankacılık yöntemidir. Fon fazlası olan kişilerden topladıkları fonlar; vadesiz ise cari hesaplarda, vadeli ise kar ve zarara **katılma hesaplarında** izlenir.

Kalkınma Bankaları: **Gelişmekte olan ülkelerde** genellikle devlet desteği ile kurulan ve firmaların yapacağı yatırımlar için onlara **kaynak ve teknik destek** (danışmanlık) sağlayan bankalardır.

Yatırım Bankaları: **Sermaye piyasaları gelişmiş olan ülkelerde** kurulan ve **menkul değer alım-satımında aracılık** yapan, işletmelere doğrudan kredi vermeyen bir banka türüdür.

* 2001 yılı sonrası 1)Türkiye'deki bankaların verdiği kurumsal krediler gerilerken hanehalkı (bireysel) kredilerinin payı yükselmiştir. 2)Toplanan mevduatlardan **kredi** sağlama oranı artarken, **menkul kıymetlere** yatırım oranı düşmüştür. 3)Takipteki kredi oranı düşmüştür. 4)Yabancı bankaların sektördeki payı artmıştır. 5)Sermaye yeterlilik oranı iyileşmiş ve gerekli oranın üzerine çıkmıştır. 6)İnternet bankacılığı ve kart kullanımı yaygınlaşmıştır. 7)Kamu bankalarının aktiflerdeki ve mevduattaki payı azalırken kredilerdeki payı artmıştır.

* Ekonomik krizler “reel sektör krizleri” ve “finansal (mali) kriz” olarak ikiye ayrılır.

* Finansal krizler; borç krizi, para krizi, bankacılık krizi ve ikiz kriz olarak sınıflandırılabilir. İkiz kriz, para ve bankacılık krizlerinin bir arada görülmesidir (2 in 1).

* Ortodoks istikrar politikalarında sıkı para ve maliye politikaları ile sabit kur politikası uygulanırken; heteredoks istikrar politikalarında sabit kur, sıkı para ve maliye politikalarının yanında **gelirler politikası** da uygulanır.

* Genişletici para ve maliye politikaları, harcamaları ve geliri artırıcı özelliğe sahiptir. Genişletici maliye politikasında kamu harcamaları artarken vergiler azalır. Daraltıcı maliye politikasında ise kamu harcamaları azalırken, vergiler artar.

Genişletici para politikasında piyasadaki para miktarı (emisyon) artırılırken, daraltıcı para politikasında piyasadaki para miktarı azaltılır.

* Türkiye’de; **4 Ağustos 1958**, 10 Ağustos 1970, **24 Ocak 1980**, 5 Nisan 1994 ve **14 Nisan 2001** tarihlerinde çeşitli istikrar politikaları yürürlüğe konulmuştur. 1997 ve 2008 yıllarında ise istikrar tedbirleri alınmıştır.

1958 yılında dış ticaret açığı ve yüksek kamu borcu gibi nedenlerle kriz yaşanmıştır. IMF ile birlikte uygulanan istikrar politikası; **kamu harcamalarının** kısılması, **borç erteleme**, **devaüasyon** yapılması, **emisyon hacminin** daraltılması, dış ticarete **serbestleşmeye** gidilmesi gibi sonuçlar doğurmuştur.

1970 yılı istikrar politikası; 1968-1970 yılları arasında düşük büyüme hızı, yüksek enflasyon, işçi dövizlerinin azalması, TL’nin aşırı değerlenmesi gibi nedenlerle ortaya çıkan darboğazı gidermek amacıyla kullanılmıştır. Politika ile birlikte; **devalüasyon** uygulamasına başvurulmasının yanında, **mali disiplini** sağlamak ve **arzin daralmasını engellemek** gibi hedefler benimsenmiştir.

1980 yılında alınan kararlar ile; devalüasyon, tarımsal desteklemenin sınırlandırılması, devletin ekonomideki rolünün düşürülmesi, yabancı yatırımların özendirilmesi, fiyatların serbest piyasa koşullarına göre belirlenmesi gibi politikalar benimsenmiştir. Fakat uygulanan politikalar uzun vadeli fayda sağlamamıştır. Yetersiz büyüme oranları, artan işsizlik, yükselen kamu açıkları ve dış borçlar nedeniyle kriz çıkmıştır.

1994 istikrar kararları ile; Körfez Savaşı, 1994 seçimlerinin bütçe üzerindeki baskısı, dünyadaki genel ekonomik durgunluk, Türkiye’nin kredi notunun düşmesi, iktidarın mali disiplin konusunda hassas olmaması gibi nedenlerle ortaya çıkan krizin etkilerinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Söz konusu istikrar kararları ile; enflasyonu düşürmeye yönelik olarak kamu harcamalarının azaltılması, kamu gelirlerinin (vergilerin) artırılması, mevduatlara garanti getirilmesi, KİT’lerin yeniden düzenlenmesi, sosyal güvenlik reformu, tarımsal destekleme politikasının yeniden düzenlenmesi için çalışmalar hedeflenmiştir.

1994-1999 yılları arasındaki yıllarda; Güneydoğu Asya Krizinin olumsuz etkileri, firmaların yatırım yapmak yerine devlet iç borçlanma senetlerini satın alması nedeniyle ekonominin daralması gibi nedenlerle çeşitli istikrar tedbirleri alınmıştır. Bu tedbirler kapsamında IMF ile “gözden geçirme anlaşması” yapılmıştır (Kredi alınmamıştır). Ayrıca dış ticaret açıklarının kapatılması için çalışmalar da yapılmıştır. 1999 yılında IMF ile stand-by anlaşması imzalanmış ve 2000-2002 yıllarını kapsayan enflasyonla mücadele programı uygulamaya konmuştur. İstikrar politikasının üç temel unsuru vardır: i)Faiz dışı fazla yaratmak için sıkı maliye politikası, ii) Enflasyonla mücadele için gelirler politikası iii) Beklentilerin iyileştirilmesi için faizlerin düşürülmesi.

2001 yılında yürürlüğe giren **Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı**, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkilerini bir daha yaşamamak üzere ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. **Söz konusu dönemde bankacılık sektörünün**; döviz pozisyon açığı, mevduatların kredi vermek yerine devlet tahvili almak için kullanılması, yasal altyapının yetersizliği, kamu bankalarının zarar etmesi, aktif ve pasifler arasında vade uyumsuzluğu, bankaların yoğun olarak holdinglere ait olması **gibi sorunları bulunmakta idi**. Ülke de yaşanan genel likidite problemi, spekülasyon hareketlerin yoğunluğu ve ekonominin %9,5 küçülmesi gibi nedenlerle **ortaya çıkan krizin etkilerini gidermek için**; bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi, dalgalı kur rejimine geçilmesi, kamu bankalarının karlı hale getirilmesi, gözetim-denetimin sağlanabilmesi için yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması konularında çeşitli kararlar verilmiştir.

- * 2001 krizi öncesinde enflasyonla mücadelede **döviz kuru çapası** (sabit döviz kuru sistemini gerektirir) sistemi uygulanırken, 2001 krizi sonrası **örtük enflasyon hedeflemesi** sistemine geçilmiştir (dalgalı döviz kuru sistemini gerektirir).
- * 2008 yılında ortaya çıkan **küresel ekonomik krizin** en önemli sebebi düşük gelirli kişilere verilen **mortgage kredilerinin** tahsilat problemleri nedeniyle kredi veren kuruluşların riskli bir yapıya geçmelerine rağmen, **derecelendirme kuruluşlarının** yüksek puan vermesi nedeniyle sorunların görmezden gelinmesi olmuştur. Riskli bir yapıya sahip olmasına rağmen yüksek derecelendirme puanı almış olan **Lehman Brothers**'ın iflas etmesi krizin önce bütün dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerden sonra dünyada; büyüme hızlarının düşmesi, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarının yavaşlaması, büyük bankaların zarar etmesi, borsalarda düşüşler yaşanması, likidite sorunlarının ortaya çıkması gibi olaylar görülmüştür.
- * 2008 krizinin 4 temel dinamiği vardır: i) menkul kıymetleştirme ii) derecelendirme kuruluşları iii)asimetrik bilgi iv) makroekonomik durum (para politikası).
- * Kriz ilk olarak ülke borsalarında düşüşlere neden olmuştur (Mali ya da finansal kriz olması nedeniyle)
- * 2008 krizi nedeniyle Türkiye'de **faizlerin ve vergi oranlarının (haberleşme, konut, ticari araç, otomobil, elektronik eşya, beyaz eşya gibi alanlarda ÖTV ve stopaj vergileri) düşürülmesi**, merkez bankasının döviz satım ihalesi yapması, **bankalar arasında döviz üzerinden borç alıp verilmesi**, yabancı para zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi gibi hem finansal sistemin akışkanlığını, hem de harcamaları artırıcı politikalar izlenmiştir. Kriz dönemi hükümetin yaptığı "Alın Verin Ekonomiye Can Gelsin" reklamları uygulanan politikanın içeriğini tam olarak yansıtmaktadır. Politika harcamaları (ya da talebi) artırmaya yöneliktir.

ÜNİTE 8 (ÖDEMELER DENGESİ, DIŞ BORÇLAR ve DÖVİZ PİYASASI)

- * IMF'ye göre ödemeler dengesi (bilançosu), belli bir süre içinde bir ekonominin yerleşikleri ile yabancılar oluşan ekonomik akımlara bağlı değerlerin, transfer ödemelerinin ve rezervlerde meydana gelen değişikliklerin sistematik ve muhasebe kayıtlarına uygun olarak tutulduğu istatistiki belgedir.
- * Ödemeler Bilançosunda 4 alt hesap vardır: i) Cari İşlemler Hesabı ii) Sermaye (Finans Hesabı) iii) Net Hata ve Noksan Hesabı iv) Rezerv Varlıklar Hesabı
- * Cari işlemler hesabı da 4 kalemden oluşmaktadır: i)Mal ticareti (ithalat-ihracat) ii)Hizmet Ticareti iii)Gelir hesabı iv)Cari Transferler
- * Cari İşlemler hesabı açık verirse yurtdışı tasarruflara ihtiyaç duyarız ve verilen açık kadar parayı ülkeye çekmeye çalışırız. Gelen bu paralar sermaye hesabına yazılır. Örneğin; cari işlemler hesabı -100 TL olursa, sermaye hesabını +100 TL yaparak ödemeler bilançosunda denge sağlamaya çalışırız.
- * Cari işlemler hesabı fazla verirse; bu fazla kısmı, cari açığı bulunan bir ülkeye yönlendiririz ve gönderilen bu paraları sermaye hesabına yazarak denge sağlamaya çalışırız. Örneğin; cari işlemler hesabı +200 TL, sermaye hesabı -200 TL.
- * Ödemeler bilançosu işlemlerinde **çift kayıt ilkesi** benimsenmiştir. Fakat cari transfer kalemi karşılıksız ödemeleri gerektirdiği için bu hesap **çift kayıt ilkesinin istisnasıdır**.
- * Osmanlı'da ihracat engellenirken, ithalat özendirilmiştir. Ancak 1838 yılında İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Anlaşması ile İngiliz tüccarlara Osmanlı sınırları içerisinde serbestlik tanınmıştır.
- * 1933-45 yılları arasında, 1938 yılı haricinde dış ticaret fazla vermiştir ve bu durum altın rezervlerini artırmıştır.
- * 1963-1979 yılları arasında ekonominin en büyük problemi kritik hammaddeler konusunda dışa bağımlılık nedeniyle yaşanan döviz kaybıdır. Bu döviz açığı yabancı ülkelerde çalışan vatandaşların getirdiği işçi dövizleri ile giderilmiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde işçi dövizlerinin azalması ekonomide daralmaya neden olmuştur.
- * Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %70'lerin üzerine çıkarılamamıştır. Oran 2011 yılında %56 olarak gerçekleşmiştir.
- * Türkiye'nin ihracatında en büyük pay son yıllarda **hammadde/aramalı** kaleminden oluşmaktadır. İthalatta ise en büyük pay %88 ile **aramal ve yatırım mallarında** gerçekleşmektedir.
- * En fazla dış ticaret yaptığımız bölgesel ekonomik organizasyonlar sırasıyla; OECD ülkeleri, Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Örgütü ve Karedeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'dür.
- * Toplam ihracatta en büyük paya sahip olan ürün **motorlu kara taşıtlarıdır** (%20).
- * Toplam ithalatı en büyük pay ise **mineral yakıtlar ve yağlardan** oluşmaktadır.
- * Sermaye hesabı içerisinde **doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları ve krediler** bulunmaktadır.
- * Türkiye ulusal düzeyde fon açığı veren bir ülkedir. Bu açığı iki temel sebebinden birincisi; **tasarrufların yatırımları karşılayamaması** (tasarruf-yatırım dengesizliği), ikincisi ise; **cari işlemler açığıdır**.
- * Osmanlı döneminde ağırlıklı olarak İngiltere ve Fransa'dan alınan borçlar ödenemeyince 1881 yılında çıkarılan Muharrem Kararnamesi ile Düyun-u Umumiye kurulmuştur.

- * Türkiye'ye Marshall Yardımları, Thruman Doktrini, AID ve PL gibi programlar aracılığı ile çeşitli yardımlar gelmiştir. 1950 yılına kadar borç olarak gelen paralar 50'li yıllarda yardımlara dönüşmüştür.
- * Adnan Menderes döneminde yapılan borçlanmalar ekonomide problemler yaratmıştır ve Menderes hükümeti moratoryum ilan etmiştir.
- * 1980-98 sonrası dönemde **iç ve dış borçlara aşırı derecede başvurulmuştur**. Kamu bütçesinin **%89'u anapara ve faiz** ödemelerine ayrılmıştır.
- * Borçlanmada güncel durum;
 - Kamu kesimi borçları **azalırken**, özel kesim borçları **artmıştır**.
 - 2011 yılında toplam dış borç 310 milyar dolardır. **Bunun %29'u kısa, %71'i uzun vadelidir**.
- * Bir ülkedeki merkez bankası rezervlerinin toplamı, kısa vadeli dış borçları kapatabilecek seviyede değilse söz konusu ülkede likidite problemleri ortaya çıkar ve spekülatif hareketler görülür.
- * Döviz, bir birim yabancı para için vargeçilen ulusal para tutarıdır.
- * **Efektif**, kişilerin ellerinde tuttuğu yabancı paralardır. Bu nedenle **efektif kur**; nakit döviz işlemleri için geçerli kurdur. Döviz kuru ise; döviz cinsinden çek, senet, poliçe ve hazine bonosu gibi ödeme araçlarını kapsar.
- * Yabancı paraların ülke paralarına çevrilebilmesine **konvertibilite** denir.
- * Bir ülkede ulusal para yerine yabancı para kullanılmasına **tam dolarizasyon** denir.
- * İnsanların ülke parasına olan güveni zayıf ise (yüksek enflasyon gibi nedenlerle) tasarruflarını yabancı paralar cinsinden yapacaklardır. Bu duruma **para ikamesi** denir. Ulusal paraya olan güven arttıkça insanlar yeniden ulusal para cinsinden tasarruf yapmaya başlayacaklardır. Bu duruma da **tersine para ikamesi** denir. Türkiye'de son yıllar enflasyon oranlarının düşmesi nedeniyle tasarruf sahipleri TL'yi tercih etmeye başlamışlardır, yani tersine para ikamesi söz konusudur.
- * Türkiye'de 3 temel döviz piyasası vardır: TC Merkez Bankası Döviz Piyasası, Bankalararası Döviz Piyasası ve Serbest Döviz Piyasası.
- * Döviz piyasalarının en büyük aktörü **bankalardır**.